

Максумханова Азизахон Мукадировна,  
и.ф.н., доцент ТИҚХММИ  
e-mail: maxsumxonovaazizaxon@gmail.com

Касимова Нодира Боходировна,  
ТИҚХММИ 2- курс магистранти  
e-mail: nodaxon\_2001@mail.ru

## ҚИШЛОҚДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ОРҚАЛИ ИШ ҲАМЛАКАРИ СОНИНИ ОШИРИШ

### INCREASING THE NUMBER OF JOBS THROUGH DEVELOPING SMALL BUSINESS AND PRIVATE ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS

### УВЕЛИЧЕНИЕ КОЛИЧЕСТВА РАБОТ ЗА СЧЕТ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СЕЛЬСКИХ МЕСТАХ

**Аннотация.** Мақолада қишлоқ жойларида меҳнат бозорини ривожлантириш ва аҳоли бандлигини таъминлашда юзага келаятган муаммолар, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш қулайлигини меҳнатга лойиқли бўлган қисмини қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ бўлган, моддий ва номоддий ишлаб чиқариш тармоқларини ривожлантириш эвазига иш жойлари билан таъминлашни таъмин этиш ва улардан самарали фойдаланиш билан боғлиқ масалалар, шунингдек мамлакатимиз ҳукумати томонидан уларни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш мақсадида амалга оширилаятган тадбирлар хусусида сўз юритилади.

**Таянч иборалар:** меҳнат бозори, меҳнат ресурслари, иш берувчи, ишга ёлланувчи, меҳнат муносабатлари, аҳоли бандлиги.

**Abstract.** The article deals with the problems of labor market development and employment in rural areas, the organization and effective use of jobs through the development of tangible and intangible sectors of agricultural production; issues, as well as measures taken by the Government of the country to provide them with socio-economic support.

**Keywords:** labor market, labor resources, employer, labor relations, employment.

**Аннотация.** В статье рассматриваются проблемы развития рынка труда и занятости в сельской местности, организации и эффективного использования рабочих мест за счет развития материальных и нематериальных секторов сельскохозяйственного производства. вопросы, а также меры, принимаемые Правительством страны по оказанию им социально-экономической поддержки.

**Ключевые слова:** рынок труда, трудовые ресурсы, работодатель, работодатель, трудовые отношения, занятость.

Республикаимизда амалга оширилаятган иқтисодий ислохотлар аҳолининг моддий манфаатдорлигини ошириш, ишлаб чиқариш салоҳиятидан самарали фойдаланиш, меҳнат бозорини ривожлантириш, ишсиз ва ўсиб бораётган аҳолининг ишга яроқли қатламларини иш билан таъминлаш ва ижтимоий ҳимоялашга қаратилган.

Президентимизнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нуткида алоҳида тўхталиб ўтилганидек, «Мамлакатимизда иқтисодий ислохотлар жадал давом эттирилмоқда. Биз биринчи марта камбағалликни камайитириш ҳақидаги қатъий қароримизни очик эълон қилдик. Бунга тадбиркорликни ривожлантириш ва қўшимча иш ўринлари яратиш, инвестиция ва бизнес муҳитини яхшилаш ҳамда замонавий инфратузилмани барпо этиш, одамларни янги касб-хунарларга ўргатиш ва аҳолига манзилли ижтимоий ёрдам кўрсатиш орқали эришмоқдамиз [1].

Ўзбекистон халқи турмуш даражаси кўп ҳолатларда қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш, қишлоқ аҳолисининг турмуш тарзини яхшилаш билан узвий боғлиқдир. Зеро, қишлоқлардаги иқтисодий ва ижтимоий инфратузилмани сифат жиҳатдан замон талаблари даражасига кўтариш бутун мамлакат ривожига ижобий таъсир этмасдан қолмайди. Республикамизда ҳар йили қишлоқ жойлардаги меҳнат ресурсларининг кўп қисми ўзлари учун зарур иш жойларини топишга қийналмоқдалар. Бунинг асосий сабаби сифатида қишлоқ жойларда меҳнат бозоридаги ишчи кучига бўлган талаб ва таклифнинг миқдор ва сифат жиҳатидан номутоносиблигини кўрсатиш мумкин. Шу нуқтаи назардан, қишлоқ жойларида меҳнат бозорини ривожлантириш ва аҳоли бандлигини таъминлаш бугунги кунда муҳим ва долзарб масалалардан биридир.

Бозор иқтисодиёти ижтимоий-иқтисодий тизимида меҳнат бозори умумий бозорнинг таркибий қисмини ташкил этади ва жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий ҳаётининг муҳим соҳаси бўлиб ҳисобланади. Меҳнат бозорида иқтисодий фаолият меҳнатга яроқли аҳолининг ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасига жалб этилиши ижтимоий содир бўлади. Бунда ходимларнинг ўзлари учун эркин касби ва хоҳишига мос келган ва қулай бўлган иш жойининг танлови содир бўлади. Меҳнат бозоридан корхоналар, ташкилотлар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар ўзлари учун зарур бўлган миқдорда ва талаб қилинган сифатга эга ишчи кучини танлаб меҳнат шартномаси асосида ёллаб оладилар. Меҳнат бозорида эркин рақобат мавжуд бўлиб, у бир томондан, ёлланма ходимлардан ўз малакаларини доимо ошириб боришни, иккинчи томондан эса, иш берувчилардан ишчилар учун қулай меҳнат шароитларини ташкил этишни ва мутаносиб равишда меҳнат ҳақи тўлашни талаб этади. Бу жараён меҳнат бозорида талаб ва таклиф қонунининг амал қилиш доирасида содир бўлади.

Бундан ташқари, меҳнат бозори товар ва ишлаб чиқариш ресурслари бозоридан шу билан фарқ қиладик, унда аввалига сотувчи билан харидор ўртасида шартнома тузилади ва ушбу шартномада белгиланган шартлар фақат ишлаб чиқариш соҳасида, яъни меҳнат қилинганидан кейин амалга оширилади. Бошқача қилиб айтганда, сотувчи билан харидор бўлажак меҳнат тўғрисида шартлашиб оладилар ва меҳнат натижасига асосан харидор ҳақ тўлайди. Шунинг учун ҳам, меҳнат бозорида ишчи кучи томонидан бажариладиган бўлажак меҳнатнинг олди-сотди жараёни амалга ошади. Бизнингча, меҳнат бозорида меҳнатнинг олди-сотди жараёни икки босқичда амалга оширилади, яъни биринчи босқичда харидор (ишга олувчи) ва сотувчи (ишга ёлланувчи) ўртасида шартнома тузилади, иккинчи босқичда эса бу тузилган шартнома амалга оширилади (1-расм).

### ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Маълумки, мамлакатимизда 2017 йилдан бошлаб иқтисодиёт соҳасида замон талабларига жавоб берадиган, янгича маъно-мазмундаги, самарали ислохотлар амалга оширилмоқда. Бу борада, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар



1-расм. Меҳнат бозоридаги муносабатлар тизими.



стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони иқтисодий ислохотларнинг стратегик ривожланишида ҳуқуқий асос ролини бажармоқда. Иқтисодиётни ислоҳ қилишда бундай ёндошув мамлакатимизда биринчи марта қўлланилмоқда ва жаҳон иқтисодчилари ва ишбилармонлари томонидан катта қизиқиш билан қабул қилинди [2].

Иқтисодиётни янада либераллаштирилиши ва унинг институционал асосларини ислоҳ қилиниши мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришни янги босқичларга кўтаришни назарда тутди. Кичик бизнес ривожланишининг 2017 йилдаги асосий мақсади жойларда бандлик даражасини ошириш орқали иқтисодиётнинг барқарор ривожланишини таъминлаш, аҳоли даромадларини тенг тақсимлашда асосий омил бўлиб хизмат қилувчи хусусий секторнинг имкониятларини кенгайтиришдан иборат. Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистонда тадбиркорликни ривожлантириш учун жуда катта имкониятлар мажуд. Жумладан, қулай табиий иқлим шароити, мамлакат аҳолисининг меҳнатсеварлиги, хом ашё ва меҳнат ресурсларининг етарлилиги ва бошқалар. Бу эса, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини айниқса, хом ашёни қайта ишловчи кичик корхоналарни ривожлантириш, ички бозорни истеъмол товарлари билан тўлдириш ва аҳолига хизмат кўрсатиш турларини кўпайтириш имконини беради. Шу билан бирга мамлакатимиз тарихига назар соладиган бўлсак, халқимиз ноёб хунармандчилик маҳсулотларини ишлаб чиқариш асосида тарбиркорлик билан шуғулланиб, хорижий мамлакатларга Буюк Ипак йўли орқали маҳсулотлар етказиш билан жаҳонда эътиборли ўринларда бўлган.

2019 йил мобайнида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш, хусусан солиққа тортиш механизми, йирик бизнес билан ҳамкорлик ва кооперацион алоқаларни ривожлантириш бўйича қатор чоралар амалга оширилди. Бу эса, мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш, бунда, энг аввало, инновацион ғоя ва технологияларга асосланиб янги ишлаб чиқариш ва хизмат турларини ташкил этиш, янги иш ўринларини яратиш ва аҳоли фаровонлигини оширишнинг энг муҳим омили сифатида хизмат қилади. Бу борада давлатимиз раҳбари Ш.М.Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26 йиллигига бағишлаб ўтказилган тадбирда «Биз бу йил қабул қилган «Ҳар бир оила – тадбиркор» ҳамда «Ёшлар – келажагимиз» дастурлари доирасида сезиларли ишлар амалга оширилмоқда. Халқимиз, айниқса, ёшларимизнинг тадбиркорлик ташаббусларини қўллаб-қувватлаш, уларга ўз бизнесини йўлга қўйиши учун катта имтиёзлар берилди. Келгуси йилда ҳам биз ушбу дастурлар ижросини қатъий назоратга олиб, ҳар томонлама қўллаб-қувватлаймиз.», деб таъкидлаб ўтдилар[3].

Қишлоқ жойларда тадбиркорлик руҳини қарор топтириш муҳим аҳамият касб этади. Миллий қонунчилигимизда тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари яратилган. Шу сабабли, ёш тадбиркорлар, яъни мулкдорлар синфини шакллантириш, уларни ишлаб чиқариш, ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш соҳасида ташаббускорлигини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш қишлоқ тараққиёти ва фаровонлигини таъминлашнинг муҳим омилidir. Қишлоқ инфратузилмаларини шакллантириш ҳам тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш билан боғлиқдир. Маълумки, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик мамлакат иқтисодиётини ривожлантириш, аҳоли бандлиги ва даромадларини оширишда муҳим омил ҳисобланади. Ушбу соҳани ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш мақсадида кейинги йилларда кўплаб фармон ва қарорлар қабул қилинди.





2-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши, фоизда [4].

Жумладан, тадбиркорлик фаолиятини давлат рўйхатидан ўтказиш, турли рухсатномалар олиш ва бошқа кўплаб хизматлар тартиб-қоидалари соддалаштирилди. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик билан шуғулланувчиларга қулайлик яратиш учун Давлат хизматлари агентлиги ва унинг жойлардаги марказлари ташкил этилди. Тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил (Бизнес-омбудсман) лавозими жорий қилинди.

Таҳлиллар шуни кўрсатадики, 2010 йилда ЯИМ да кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши 52,5 фоизни ташкил қилган бўлса, 2015 йилга келиб бу кўрсаткич 62,9 фоизгача ўсди. 2019 йилда эса 56,5 фоизни ташкил этди. Таҳлил қилинаётган йилларда кичик бизнеснинг бандликдаги улуши 74,3 фоиздан 76,2 фоизгача ўсди. Шуниси эътиборга молики, экспортда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг улуши таҳлил қилинаётган йиллар давомида 2 баробардан ортиқроқ, яъни 13,7 фоздан 27 фоизгача ўсди (2-расм).



3-расм. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда банд бўлган аҳоли сони (минг киши) [4].

3-расмда келтирилган маълумотда 2010–2019 йиллар давомида Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда банд бўлган аҳоли сони акс эттирилган. Таҳлиллар шуни кўрсатадики, 2010–2019 йиллар давомида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликда банд бўлган аҳоли сони йилдан йилга ўсиб борган. Шунини алоҳида таъкидлаш жоизки, мамлакатимиздаги аҳолини иш билан таъминлаш муаммоларини ҳал қилишда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни жадал ривожлантириш билан бирга, хизмат кўрсатиш соҳаси ва касаначиликнинг турли шакллари кенг жорий этиш, қишлоқ жойларда чорвачиликни ривожлантиришни рағбатлантиришга алоҳида аҳамият берилмоқда.

Умуман олганда, аҳолини иш билан таъминлаш ва қишлоқда тадбиркорликни ривожлантиришда қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш лозим деб ҳисоблаймиз. Жумладан,

- ▶ меҳнатга лаёқатли аҳолини туман, вилоят ва республика миқёсида иш билан таъминлаш бўйича олиб борилаётган ишлар, кичик ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун берилаётган имтиёзлар билан таништириб боришни йўлга қўйиш. Қишлоқ аҳолиси ушбу имтиёзларни яхши билмаслиги уларнинг тадбиркорлик билан шуғулланишига маълум даражада тўсиқ бўлиши мумкин;
- ▶ қишлоқ жойларда кам маблағ талаб қиладиган ноқишлоқ хўжалик соҳасига тегишли кичик корхоналарни ривожлантириш: жумладан, касаначилик, тикувчилик цехларини, иссиқхоналарни қуриш, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сақлаш, қуриштириш, консервалашга ихтисослашган корхоналарни ташкил этиш;
- ▶ кичик шаҳарларда ва туман марказларида камқувват билан ишлайдиган эски корхоналарни тўлиқ қувват билан ишлашини таъминлаш, уларни қўшма корхоналар сифатида янгидан ташкил этиш учун давлат томонидан моддий қўллаб-қувватлаш лозим. Бу эса туман ва кичик шаҳарлар атрофидаги қишлоқ аҳолисини ишга жалб қилишда муҳим аҳамият касб этади;
- ▶ аҳолининг кенг табақаларини бозор фаолиятига олиб кириш, улардаги боқимандачилик, истеъмолчилик психологиясини бартараф қилиш, аҳолида хусусий тадбиркорлик, кичик бизнес фаолияти билан фаол шуғулланиш истагини уйғотиш;
- ▶ кўрсатиладиган хизматлар турини ва миқёсини кескин ошириш, банк, аудиторлик, консалтинг ҳамда турли воситачилик фаолиятларини ҳозирги замон фан ва техникаси ютуқлари асосида юксак савияда ташкил этишни таъминлаш;
- ▶ жойларда ишлаб чиқариладиган маҳсулотлар турлари ва ҳажмини бозор талабларига кўра осонлик билан мослаштира оладиган истеъмол бозорини товар билан тўлдириб, экспорт учун мол чиқара оладиган кичик корхоналарни жорий қилиш ва ҳ.к.

### Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи. Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти. 23.09.2020 йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сонли Фармони.
3. Ш.М.Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26 йиллигига бағишлаб ўтказилган тадбирда сўзлаган нутқи. <http://uza.uz/>
4. [www.stat.uz](http://www.stat.uz)





Мамадалиев О.Т.,  
Давлат статистика қўмитаси бошқарма бошлиғи,  
ТДИУ мустақил изланувчиси  
e-mail: omamadaliev1714@yahoo.com

Зияматов Б.Ё.,  
ТДИУ, Магистратура бўлими 2-босқич  
МИО-01 гуруҳ талабаси

## ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХУДУДЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНИШ ДАРАЖАСИНИ КОМПЛЕКС БАҲОЛАШ

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE LEVEL OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT  
OF THE TERRITORIES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

КОМПЛЕКСНАЯ ОЦЕНКА УРОВНЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ  
ТЕРРИТОРИЙ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

**Аннотация.** Ушбу мақолада ҳудудларни комплекс ва мутаносиб ривожлантириш борасида қарорлар қабул қилишда уларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасини баҳолашнинг аҳамиятини, Ўзбекистон Республикасида жорий этилган рейтинг тизими ва дастлабки ўтказилган баҳолаш натижаларини ёритиб беришга ҳаракат қилинди.

**Таянч иборалар:** Ҳаракатлар стратегияси, статистик кўрсаткичлар, сўровлар, комплекс ва мутаносиб ижтимоий-иқтисодий ривожланиш, рейтинг тизими, рейтинг баҳолаш.

**Abstract.** This article attempts to highlight the importance of assessing the level of socio-economic development of regions at the making decision process on their comprehensive and balanced development, the rating system implemented in the Republic of Uzbekistan, and the results of the initial assessment.

**Keywords:** Action strategy, statistical indicators, surveys, comprehensive and balanced socio-economic development, rating system, rating score.

**Аннотация.** В данной статье делается попытка осветить важность оценки уровня социально-экономического развития регионов при принятии решений по их комплексному и сбалансированному развитию, рейтинговой системы, внедренной в Республике Узбекистан, и результатов первичной оценки.

**Ключевые слова:** Стратегия действий, статистические показатели, опросы, комплексное и сбалансированное социально-экономическое развитие, рейтинговая система, рейтинговая оценка.

Мамлакатлар сиёсатининг пировард максади унинг таркибидаги барча маъмурий-худудий бирликларни мутаносиб ривожлантириб бориш орқали аҳоли турмуш даражаси ва сифатини ошириш, ҳар бир ҳудудда истиқомат қилувчи аҳолига яшаши ва фаолият олиб бориши учун тенг шарт-шароитлар яратишга қаратилган.